

1

SILBERSTEIN DUKKEDE op i sommeren 1999 som en hvirvel ud af det århundrede, der endelig var ved at være forbi. Vi var tre mand på stuen, Faaborg og Finsen et stykke oppe i årene, jeg selv som den unge, endnu ikke fyldt fyrrer. Faaborg led af sukkersyge og var blevet opereret i benene. Som os andre var han bundet til sengen og tilbragte sine dage siddende rankrygget med udsigt over en halvtøndeformet konstruktion, der dækkede hans ben og blev kaldt prærievognen. Mindst halvdelen af dagen tilbragte Faaborg i rygeværelset længere nede ad gangen. Allerede kort efter morgenmaden blev han kørt ud af stuen af en sygeplejerske med stor værdighed og munter ceremoni.

Med et enkelt grynt på vejen ud kunne Faaborg udtømme en hel formiddags samtalebehov. Ganske anderledes med Finsen, der havde fået et ben sat af over knæet og egentlig var i sin gode ret til at beklage sig. Fra ham lød der endeløs jamren og aldrig ophørende medlidenhedskrav. Finsen var både krybende og ynkelig, og man måtte gøre sig hård over for ham, hvis man ville have fred.

Silberstein blev indlagt om onsdagen med en byld i benet. Han var gammel, spinkel og meget lille med stridt skæg, hårvækst som en stubmark og en stemme, der var mørk og sprød som en italieners. Men da sygeplejersken med kridt kradsede hans navn på den lille tavle over sengen, vidste jeg straks, at han måtte være fra Østeuropa. I hvert fald var han jøde. Med ét slag var Silberstein blevet det mystiske element i vores lilleverden.

Silberstein var så malplaceret, så ude af trit. Der var en

stemning af Prag, Krakow og Königsberg over ham, som livet havde formet sig dér for længe siden. Han signalerede jiddisch, hestepærer og tynd, krydret suppe, omkring ham var der klinisk renlighed og servering fem gange om dagen. Det var oprørende at overvære de gentagne misforståelser mellem ham og plejepersonalet, der førte til stigende irritation hos begge parter. Det var tydeligt, at sygeplejerskerne og sygehjælperne forsøgte at hjælpe Silberstein, men også at de var helt uden forståelse for hans personlighed. Silberstein selv var ikke til sinds at afgive kontrol og syntes i øvrigt ikke at nære den store respekt for personalet.

Kort efter Silbersteins indlæggelse indtraf en tilsyneladende ubetydelig begivenhed. Faaborg, Finsen og jeg var nødsagede til at indtage vores måltider i sengen. Silberstein derimod havde gjort det klart, at han ønskede at spise i et lille glasanneks på gangen over for vores stue. Det var et forståeligt ønske, der imidlertid straks havde påkaldt sig Finsens opmærksomhed. Allerede under det andet måltid lod han hovedet falde ned mellem skuldrene, hvorpå han med et sigende blik bemærkede, at Silberstein nok spiste for sig selv. Faaborg løftede et øjenbryn og sendte Finsen et muntert-ironisk blik uden at finde bemærkningen et grynt værd. Jeg anførte, at jeg ville have gjort det samme, havde jeg haft muligheden. Finsen satte et forurettet ansigt op, men var klog nok til ikke at fremture.

Sandsynligvis blev Finsens forsøg på at udstøde Silberstein af vores lille fællesskab nøglen til min kortvarige fortrolighed med ham. I hvert fald forvandlede min nysgerrighed sig til en slags sympati, selv om jeg også fornemmede, at det ikke ville have rørt ham det mindste, hvis vi rent faktisk havde rottet os sammen mod ham. Med noget, der nærmede sig nedladenhed over for alt og alle, var han tydeligvis hævet over det finsenske ressentiment.

Snart faldt vi tilbage i hospitalets monotoni. Faaborg og prærievognen blev fragtet frem og tilbage mellem stue og

rygerum. Finsen intrigerede og beklagede sig. Vores forskellige sår var i bedring, mens resten af kroppen degenererede. Jeg selv havde overvundet de første dages desperate kedsomhed og befandt mig i en tilstand af tålmodig resignation. Den eneste afveksling var Silberstein, der til stadighed pirrede min nysgerrighed, og som efter de indledende sammenstød syntes at have sluttet en slags våbenhvile med personalet.

Den tredje dags aften havde Silberstein som sædvanlig sat sig til rette i annekset iført sin hvide hospitalskåbe. Inde fra stuen så jeg, at aftenhimlen var skyfri. Som en uendelig længsel trængte et mildt sommermørke ind gennem loftshøje vinduer. Silberstein lagde en bog fra sig og så ud til at ville forberede sig til natten. Ansporet af den mærkelige stemning tog jeg mod til mig, trillede ud i annekset i min kørestol og spurgte, om jeg måtte slutte mig til ham.

Silberstein målte mig i, hvad der forekom lang tid, før han nikkede. Nogle minutter var vi tavse. I det hvide hospitalstøj var vi, den gamle og den unge, fremmede både for hinanden og os selv. Så begyndte jeg at spørge, forsigtigt, men også ærbødigt insisterende. I begyndelsen var han undvigende. Men i takt med at hans fortælling tog fart, blev hans svar længere og længere. Til sidst talte han uden stop, næsten som havde han gættet mit ærinde og fundet det rimeligt. Hans sprøde og klingende stemme opløste annekset og stuen og hospitalet og førte os tilbage til en tid så tydeligt en del af ham, at han talte med hver en fiber i sin magre krop:

Silberstein var født i Warszawa i 1922 og vokset op i byens jødiske miljø. Gennem det meste af hans ungdom hang truslen om en ny krig som en sky i den europæiske horisont. I september 1939 angreb Tyskland så Polen, samtidig med at Sovjetunionen angreb landet fra øst. I denne desperate situation opfordrede regeringen alle unge mænd til at melde sig til hæren. Sytten år gammel forlod Silberstein sin familie og Warszawa i nordøstlig retning, en beslutning ingen på det tidspunkt kunne vide skulle blive hans redning.

Silberstein blev indrulleret i hæren, kom i kamp og faldt i sovjetisk krigsfangenskab. Som så mange før og efter ham blev han sendt til en fangelejr i Sibirien. Lejren var forfærdelig. Vinteren 1940-41 sultede Silberstein konstant og overlevede kun med nød og næppe. Fordi det stod ham klart, at han ikke ville overleve en vinter mere, besluttede han sig for en desperat redningsmanøvre. En efterårsnat i 1941 nægtede han tre gange at udføre en ordre fra en russisk fangevogter i den jernbanewagon, han sov i med sine medfanger. Silberstein kendte insubordinationens konsekvenser: Han blev stillet for en domstol og dømt til deportation blandt almindelige kriminelle, en skæbne om muligt værre end krigsfangens. Men i mellemtiden havde Tyskland angrebet Sovjetunionen, og Silberstein vidste, at Stalin i sin desperate mangel på soldater havde lovet amnesti til enhver kriminel, der meldte sig frivilligt. Silberstein meldte sig straks og blev indlemmet i den selvsamme hær, han to år tidligere havde forsvaret sit hjemland imod.

Silberstein kæmpede hele resten af krigen på sovjetisk side. Han blev hårdt såret et sted i Ukraine, men overlevede. I efteråret 1944 var han med til at befri Warszawa, som han havde forladt fem år tidligere. Her kunne han konstatere, at det jødiske samfund, den verden, der havde været hans, var blevet udslettet af nazisterne. Hans forældre, søskende, onkler og tanter, hans fætre og kusiner, alle var de som millioner af andre jøder forsvundet i Auschwitz.

Hvad skulle han stille op? Hvad *kunne* han stille op? Silberstein var soldat under kommando, han måtte fortsætte krigen til nazismens endelige nederlag mere end et halvt år senere. Fra Berlins ruiner vendte han tilbage til Polen og forsøgte efter krigen at få et liv op at stå. Han giftede sig og fik en datter. Men heller ikke i det nye kommunistiske samfund var det nemt at være jøde, hans kone døde, og hans datter rejste til Danmark. På det tidspunkt var der for Silberstein ikke andet tilbage end selv at emigrere. Valget stod mellem Danmark og

Israel, og han valgte Danmark. Et af hans livs store fejltagelser, erklærede han med pludselig opflammende vrede, da han var nået til ende med sin fortælling.

Med undtagelse af dette ene udbrud havde Silberstein fortalt sin historie uden følelser. Nu tav han. I mellemtiden havde mørket omsluttet os. Inde på stuen havde Finsen og Faaborg slukket deres sengelamper. Jeg sad tilbage med en fornemmelse af, at der manglede så meget. Jeg ville høre om Silbersteins jødiske barndom, om Talmud-studier i synagogerne, om lyset i gaderne i 30'ernes Warszawa, om barneråb i snævre gyder og lugten af røg. Jeg ville høre om bortrejser fra Warszawa, om den unge mands begejstring og angst, jeg ville høre om kampene i hæren, om tilfangetagelsen og deportationen og sulten i den sibiriske fangelejr. Silberstein skulle fortælle om det mod, det havde krævet at trodse den russiske fangevogter, om livet i den røde hær, om hans nærkontakt med døden i Ukraine. Jeg ville vide, hvordan det havde været at vende hjem til et udslettet barndomshjem og en deporteret familie, hvordan det havde været at måtte kæmpe videre efter det ufattelige og først efterhånden miste det håb, der måtte have været der, for til sidst at kapere det uforståelige.

Men jeg kunne ikke få mig til at spørge. Silberstein kiggede på mig, som var der under alle omstændigheder ikke mere at sige. Så rejste han sig og gik ind på stuen med sin bog under armen. Næste morgen genoptog han sine kampe med personalet. Om mandagen blev han udskrevet og forsvandt.

Nogle dage senere forlod jeg selv hospitalet og fortsatte mit liv.

2

FOR TO DAGE SIDEN om eftermiddagen ringede Kurt til Lissabon og fortalte, at vores mor var død. Samme dags formiddag var hun blevet indlagt på hospitalet i Sønderborg med smerter omkring hjertet. Inden lægerne kunne nå at undersøge hende, var hun allerede borte.

Kurt havde talt med en stemme, jeg aldrig havde hørt før. Tilfældigvis var jeg hjemme i min lejlighed. Fugleskrig og havluft trængte ind gennem et åbentstående vindue. Rummet begyndte at rotere, gulvet gav sig under mine fødder. Jeg så hende pludselig for mig, min mor, på vej ned ad gaden en sommerdag i hvid skjorte og sort nederdel, jeg hørte hendes høje stemme og bestemte latter.

Min mor, den udødelige.

Er du der?

Jeg hørte, at han sørgede.

Jeg kommer hjem, hviskede jeg.

Om et øjeblik er jeg i Danmark. Om et øjeblik kommer hun ind fra køkkenet, retter på noget med sine utålmodige hænder, giver råd og udsteder formaninger. Som jeg dog var træt af hendes regeren. Jeg flygtede og undslap til Århus og København og længere endnu, og hun smilede blot og vidste, at jeg altid ville vende tilbage, fordi hun bildte sig ind at vide, hvem jeg var.

Flyet til København var forsinket. Endnu i toget fra Kastrup til Sønderborg på vej gennem et vintergråt Danmark var det usikkert, om jeg ville nå frem i tide. Kurt ventede på stationen. Vi omfavnede hinanden og kørte direkte til krema-

toriet. I et lille kapel stødte vi til min far, Kurts kone Randi, der hilste syrligt selv denne dag, og mine to voksne niecer. Min far trykkede min hånd akavet som altid og smilede stille og sørgmodigt. I kapellets modsatte ende i en sort kiste med turkisfarvet silkefor hvilede min mor. Hendes øjne var lukkede, hænderne foldede på maven under en blomsterkrans af røde og gule liljer.

Jeg var træt af rejsen og svedig. Jeg havde ikke set mine forældre i mere end et år og følte, at jeg havde svigtet. Jeg modstod en mægtig trang til at fatte min mors hænder og æ hendes kind. Jeg vidste, hun ville være kold.

Hun ville brændes, sagde min far bag mig.

Naturligvis ville hun brændes. Hun havde viet sit liv til det nære, men det absolutte havde bestemt hendes livsbane, og hun afskyede det i alle dets former. En højtideligt udseende mand i mørkt jakkesæt trådte ind gennem en sidedør. Kurt hviskede kort med ham og nikkede, hvorefter manden lukkede kisten. Et øjeblik senere hørtes et anslag og en mekanisk lyd, hvorpå kisten langsomt begyndte at synke i gulvet for til sidst at forsvinde under en lem. Vi stod tavse om det tomme rum. Så rankede vi os, forlod krematoriet og begav os ud på en vandretur i et sludplaget vejr.

Adskillige timer senere udleverede den højtidelige mand en urne til min far. Min far så næsten overrasket på ham. Så trykkede han varsomt urnen mod brystet, som var den en skrøbelig blomst.

Asken skal på havet, sagde han.

Hun kom jo fra havet. Hun havde krydset det på rejsen fra sit hjemland. Vi kørte ned til havnen og gik om bord på en ventende kutter. Kurt nikkede kort til skipperen, der gjorde tegn til en mand på kajen om at kaste fortøjningerne og derpå lukkede sig inde i styrehuset. Vi andre gik under dæk. En halv times sejlads mod øst bad Kurt om at få motoren slukket, skipperen faldt af for vinden og holdt med dens hjælp en stabil kurs tilbage mod land.

Nu gængede båden regelmæssigt. Vi gik frem i stævnen og fordelte os langs rælingen. Min far hævede urnen og holdt den frem foran sig. Jeg ventede på, at han skulle sige noget, ventede på en åbning i skyerne, så solen kunne bryde igennem med en lang og skinnende stråle som i et digt.

Så løftede han låget og vendte bunden i vejret. Asken blæste mod land som en hvirvlende røgfane. Fremad, foran os, dér hvor vi lige havde været og igen var på vej hen.

BLIVER DU I LANDET? spørger Kurt og nipper til sin kaffe.

Stemningen er lettet. Min mor blev trods alt nioghalvfjerds, og hun fik en afsked, man kun kan ønske sig. Min far må tænke det samme, for af alle ser han ud til at være den mindst påvirkede, ja, han virker næsten lettet, han smiler og ser ud til at glæde sig over, at familien igen er samlet. Hvis ikke man kendte ham, kunne man tro, at han var ved at blive senil.

Jeg trækker på skulderen. Det er en høflig måde at sige nej på. Jeg har ikke boet i Danmark i mange år, og desuden er det februar og overskyet.

Men jeg kan heller ikke rejse straks. Min far står med en kaffekop og snakker med Randi. Han smiler igen, lyttende og fraværende på samme tid, som kun han kan være det. Det slår mig, at han ligner en mand med en hemmelighed, der ikke er sørgelig. I forhold til min mor har han altid været den føjelige, måske fordi min mor var tre år ældre end han. Men jeg ved, at han også indeholder en kerne, der ganske vist kan være irrationel, men som også er ubøjelig, og som min mor i årenes løb afstemte sit væsen imod. Da vi var blevet næsten voksne, morede Kurt og jeg os over denne sjælenes skyggedans. Endnu senere forstod vi, at der var ting mellem vore forældre, vi aldrig ville få indsigt i.

Kurt kigger adspredt op i loftet. I min barndom var denne stue en købmandsbutik. Selv boede vi på første sal, hvor Kurt og jeg delte et værelse med køjesenge. Da han var omkring tretten og jeg omkring ti, skilte han sengene ad, byggede en

veritabel væg af stigareoler midt gennem rummet, sømmede pap op på min side og forbød mig at larme, hvorefter han selv begyndte at høre Radio Luxembourg på langbølge og spille popmusik på sin nye båndoptager.

Simon and Garfunkel og The Beatles, der allerede var opløst, og i hvert fald ingen tysk musik. Jeg smiler ved tanken om Kurts oprør. Jeg ville have gjort hvad som helst for hans skyld. Han var allerede flyttet hjemmefra, da mine forældre lukkede butikken og min far fik arbejde på margarinefabrikken. Stueetagen med lagerrummene byggede min far om til en stor stue med et værelse ved bagindgangen, hvor jeg flyttede ind på min sekstenårs fødselsdag.

SENERE, DA MØRKET har sænket sig, og vi har ryddet op, kører Kurt og Randi og pigerne hjem. Jeg er pludselig alene med min far i det store hus. Det har altid været kejtet at være sammen med ham, nu, uden min mor i nærheden, er det næsten pinefuldt. Vi slukker lyset, jeg går hen til et vindue, udenfor glinser gaden i skæret fra gadelygterne som en månebelyst strand. Bag mig hører jeg min far gå op ad trappen og kort efter tænde for radioen i køkkenet. Da jeg lidt senere følger efter, mumler han noget om at være træt, slukker radioen og sætter sig i sin lænestol i den gamle stue.

Jeg betragter ham i smug ude fra gangen. Der er stille og dunkelt inde hos ham. Hans kone er død. Han sidder i den stue, hún har indrettet, hvert et hjørne bærer hendes præg. Hvad mon han tænker på, denne mand, der er min far? Hvorfor kan han og jeg ikke nærme os hinanden, hvorfor har jeg på fornemmelsen, at vi ikke engang ønsker det, end ikke i aften, hvor vi burde have så meget at tale om? For længe siden nåede jeg frem til, at han ganske enkelt ikke interesserede sig for mig, og jeg blev irriteret og bitter, hvad jeg først kunne indrømme meget senere. Er det stadig den gamle stolthed, der gør fortroligheden umulig? Eller er det bare slægtskabets forbandede nødvendighed?

Måske er det 60'erne og 70'erne, der har gravet en uovervindelig kløft imellem os. I hvert fald kan det ikke forløses med ord, og det bliver den begyndende sult, der redder os. Men tanken om at lave mad til min far er næsten incestuøs, så jeg foreslår, at vi går op i byen og finder et sted at spise. Min far ser forbavset på mig. Mine forældre har altid anset det for en unødvendig luksus at spise ude. Alligevel nikker han og går med. Da vi vender tilbage nogle timer senere, trækker jeg mig tilbage til mit gamle værelse i stueetagen, stiller kufferten i hjørnet og sætter mig forsigtigt på briksen.

Det har været en lang rejse og en lang dag. Jeg sparker skoene af, lægger mig på ryggen og kigger op i loftet. I gamle dage havde jeg selvlysende stjerner klistret fast deroppe. Anna elskede, når de skinnede i mørket. Hvorfor kommer jeg til at tænke på Anna? Anna bandana, Panama-Anna, jordskælvet, dømonen, som jeg skrev digte til, som umuligt kan være blevet voksen, men som alligevel kun i min verden er forblevet ung? Jeg føler på væggen med fingerspidserne, en gammel lugt af brugte møbler og ølkasser af træ overmander mig. I lang tid fulgte tingene mig fra flytning til flytning, men forsvandt alligevel en skønne dag.

I døren lavede jeg engang en lang skramme. Dén er der endnu. Som det mest naturlige i verden går døren op. Ind kommer min mor klædt i hvidt, hun smiler og kigger så længe på mig, at en tåre løber ned ad min kind. Hun sætter sig på briksen ved siden af mig og siger, at hun er glad for at se mig, at jeg ikke skal tænke på det med skrammen og heller ikke, at jeg ikke har været hjemme så længe. Hun tørrer tåren bort og stryger mig over håret, jeg er alt for gammel til dét, ja, hun er meget yngre end jeg, men hun gør det alligevel, og det er dejligt at se, at hun har det godt.

NÆSTE FORMIDDAG vender Kurt tilbage. I det klare vejr skærer en lav vintersol gennem luften. Ude på sundet har en coaster netop rundet slottet, dens sagte dunken runger over det spejl-

blanke hav. Et par huse borte stiger en røgsøjle lodret til vejrs, men ellers er vinterdagen livløs. Kurt sætter sig ved køkkenbordet i et hav af sollys og varmer hænderne på en kop kaffe. Han er praktisk klædt i en varm sweater, ekstraordinært for en almindelig hverdagsformiddag.

Vi skal vel have ryddet op, begynder han, mens dampen fra hans kaffe stiger til vejrs. Min far er blevet stående ved vinduet, nu bliver han tavs. Jeg får pludselig et deja-vu, nej, et flashback: Kurt der forsøger at blande sig, min far der ikke vil lade ham.

Trægulvet knirker tørt.

Skal vi ikke have ryddet op? gentager Kurt.

I hvad? spørger min far.

I mors ting.

Min far lægger armene over kors. Hans rynker kryber sammen til skarpe folder, han ligner pludselig en mager, lille borg.

Der står nogle kasser på loftet, siger han.

Hvad med alt det andet?

Hvad for noget andet?

Mapperne. Papirerne. Mors ting.

Det skal jeg nok tage mig af.

Er du sikker på, at du kan klare det? Ville det ikke være bedre at lade os hjælpe dig?

Min far kigger længe på Kurt. Så siger han, at han ikke er senil endnu, og at advokaten kan se på de nødvendige papirer. Resten skal blive her. Både Kurt og jeg kan høre, at sådan bliver det. Kurt sukker.

Når jeg er væk, kan I rydde op, siger min far.

Kurt sukker igen og fortsætter med at varme hænderne på kaffekoppen. Min far hiver en stol til sig og sætter sig ved bordet. Ingen siger noget et stykke tid, indtil jeg spørger, hvad der er med de kasser på loftet.

Ja, dem vil jeg bede jer tage med, siger min far.

Hvad er der i dem?

Min far trækker på skuldrene. Mor havde dem med på flugten, siger han bare.

Kurt sukker igen. Jamen skal vi så ikke se nærmere på de kasser, siger han.

KASSERNE VISER SIG at være to kufferter ombundet med reb. Kurt og jeg finder dem på det iskolde loft langt inde under tagstenene. Rundt omkring på loftsgulvet badet i støvglitrende lys står efterladenskaber fra et helt liv, møbler, kasser, poser, sække, stativer, uidentificerbare genstande og forbavsende mængder legetøj. En god del af tingene husker jeg fra min barndom, jeg kommer til at gyse ved tanken om, at Kurt og jeg en dag virkelig skal gå alt dette igennem.

Kufferterne er lettere, end de ser ud. Vi får dem ned af stigen og anbringer dem på gulvet i stuen. Kurt skal til at åbne dem, da min far stopper ham.

Ikke her, siger han, og tilføjer kryptisk: De er fra før, jeg lærte mor at kende.

Kurt himler med øjnene. Hvad kan der vel være i dem? udbryder han. Hvad skulle hun kunne have af hemmeligheder? For guds skyld, hun var femten, da hun flygtede.

Netop, siger min far ikke mindre kryptisk.

Jeg har på fornemmelsen, at han ikke er så uvidende om kufferternes indhold, som han lader. Måske har jeg selv en formodning, et gæt, nej, bare en anelse. Min mor kom til landet med den store tyske flygtningestrøm i foråret 1945. Hvad der præcist skete på flugten, ved jeg ikke, andet end at hun ankom med skib og alene. Min mors familiegren har altid været omgærdet af mystik. En sjælden gang og altid utilskyndt kunne hun fortælle om en barndom med ekspeditioner til vandhuller og moser, om varme høstdage og latter og sveddryppende arbejdsheste i et åbent og vidtstrakt landskab, om optog gennem gaderne i hendes lille by med blafrende faner og sang og musik. Men selv om hun fremmanede dejlige billeder, hadede jeg disse øjeblikke, for de var altid forbundet med

smerte, og kom jeg til at spørge til mine bedsteforældre, blev hun undvigende og indadvendt og talte ikke til mig i timevis. Jeg plejede at finde kort frem og studere dem minutiøst uden at kunne finde de navne, min mor havde nævnt. Nogle gange var det, som om hun havde opfundet hele sin barndom.

Først som voksen kom jeg til at tænke på, at den mærkeligste periode i min mors liv i virkeligheden var efterkrigsårene. Jeg ved næsten kun, at hun på et tidspunkt boede på et loftsværelse i Sønderborg. En uddannelse fik hun aldrig, men det forhindrede hende ikke i at være både belæst og velformuleret på sin egen, firkantede facon. Min mor og far mødte hinanden på handelsstandsforeningens årlige sommerudflugt midt i halvtredserne, da min far var ved at blive købmand, og min mor arbejdede i en tøjforretning. Året efter giftede de sig og købte købmandsforretningen i Søndergade, og året efter kom Kurt til verden. Det mærkelige var, at hun ikke var vendt tilbage til Tyskland som de andre flygtninge, selv om det efter krigen ikke var let at være tysker i Danmark, selv ikke i Sønderjylland. Kun ét er sikkert: Mellem 1945 og 1955 udviklede hun den foragt for alt tysk, som hun siden luftede ved enhver lejlighed, og som Kurt og jeg kom til at kende alt, alt for godt.

Kurt sukker endnu en gang. Vi bærer kufferterne ud i hans bil og siger farvel til min far. Kurt drejer i rattet og bander, vores far har altid haft sine sære sider, mener han, men den her sag med kufferterne tager prisen. Bare mors død nu ikke har gjort ham helt konfus.

Kurt og Randi har boet i et parcelhus i Sønderborgs østlige ende i utallige år. Bortset fra en krise omkring Kurts fyrrårsalder har de været sammen, siden de begge startede i handelsskolen i midten af 70'erne. Jeg husker tydeligt, hvordan Randi ansvarsfuld og selvsikkert pansret mod min mors kritiske blik begyndte at deltage i vores familiemiddage, endnu mens jeg delte værelse med Kurt. Skønt hun kun var sytten, var hun fuldvoksen og seksuelt utilgængelig selv for min liv-

lige teenagefantasi, en slags storesøster med bred bag. Senere uddannede hun sig til korrespondent, mens Kurt blev revisor i Århus for straks bagefter at flytte tilbage til Sønderborg.

Vi parkerer foran huset og bærer kufferterne ind i stuen. Kurt spørger, om jeg vil have en øl. Det er stadig formiddag. Solen skinner. Randi er på arbejde, og mine to niecer er flyttet hjemmefra for flere år siden, vi har huset for os selv. Øllene er nøgler til et eller andet. Vi sætter os i en sofa, kigger på hinanden, løfter flaskerne og drikker af dem, som var vi arbejdsmænd med et hårdt stykke arbejde bag os. Efter slurken betragter vi igen hinanden, vurderende, anderledes. Vores roller blev fastlagt allerede for længe siden. Ingen af os har siden følt trang til at ændre dem, hvad dét så end betyder. Alligevel har det altid været mærkeligt dobbelt at være sammen med Kurt: Vores livserfaringer gør os til fremmede, ja, til væsener fra forskellige planeter. Men alderen og udgangspunktet kan vi ikke løbe fra.

Kurt tager en ny slurk og spørger, hvordan det går i mit portugisiske eksil.

Jeg undlader at påpege, at eksil er det forkerte ord. Hvordan det går? Jeg skriver stadig for danske og tyske aviser om Portugal og de gamle kolonier. Jeg kommer ikke så meget omkring som tidligere, de lange rejser til Brasilien, Angola og Mocambique hører fortiden til. Økonomisk klarer jeg mig og vil formentlig også gøre det fremover. Jeg har ikke skrevet på en bog, siden *Den flyvende sønderjyde* udkom for fjorten år siden, og jeg vil heller ikke komme til det. Jeg er lidt ensom, og lige nu skimter jeg en eksistentiel angst.

Det sidste siger jeg ikke højt. Kurt rynker på næsen. En af hans gode sider er, at han ikke skjuler sin moraliseren. Han spørger, hvordan det går Lucia.

Lucia er flyttet ud af min lejlighed for to måneder siden. Lucia ville afvikle sin egen lejlighed, der stod tom i det centrale Lissabon og kostede hende penge. Hun ville erstatte mine ting med sine. Hun planlagde at holde jul med sin

familie i min lejlighed, jeg truede med at rejse til Danmark i samme anledning. Hun ville giftes, det ville jeg ikke. Hun kaldte mig vankelmødig med et hjerte af sten, jeg kaldte hende en geskæftig hejre.

Kurt er forstummet. Han mødte Lucia for et par år siden, da jeg næsten lige havde lært hende at kende, og hun insisterede på at rejse med til Danmark. De kom godt ud af det med hinanden. Jeg kan se, at han tænker, at jeg er godt dum.

Du skulle have haft børn, siger han.

Mærkeligt nok er det forfriskende at tale med Kurt på denne måde. Han må føle noget lignende, for han smiler ukarakteristisk ironisk, før jeg kan nå ikke at kommentere hans bemærkning. Nå, siger han, idet han stiller den tomme flaske fra sig og rejser sig op, skal vi se på de kufferter?

Han løfter den letteste op på et spisebord. Den er kantet og brun i et kraftigt papmateriale med et låg, der buer indad og slutter ned om kuffertkassen ved hjælp af to sølvfarvede metalknapper. Foran på kufferten sidder tre afblegede og næsten ulæselige mærkater. Den er stadig kold efter opholdet på loftet. Kurt binder det gamle reb op, åbner metalknapperne med et lille klik og tøver.

Vi er ved at overskride en grænse. Vi ved det begge, og vi aner, at vores mor ville føle det samme. Det er pludselig, som om hun er i stuen, som om hun ser os over skulderen og skyder en kile ind mellem os. Hvorfor har hun gemt kufferterne? Hvad ville hun mene om det, vi er i færd med? Var det meningen, at kufferterne skulle overleve hende, at nogen, vi, skulle åbne dem, når hun engang var borte? Eller nåede hun bare ikke at skaffe sig af med dem?

Kurt ryster fornemmelsen af sig og åbner låget. På inder siden er kufferten mønstret med fine blå blomster på en lys baggrund. Der er tøj i den, en overfrakke og en varm trøje, to par kraftige, mørke bukser, en skjorte og en lang nederdel, uldundertøj, strømpebukser, tykke uldsokker, hue og vanter. Det er en ung piges vinterklæder. Kurt lægger tingene på

bordet, efterhånden som han pakker dem ud. Bagerst i kufferten finder han et par solide læderstøvler. Under vintertøjet ligger noget, der ligner en uniform: en hvid skjorte, mørkeblå nederdel, knæstrømper og praktiske sko. På skjorten sidder et emblem med en afbildning og tre tydelige bogstaver: BdM.

Det var som pokker, udbryder Kurt.

BdM. Bund deutscher Mädel. Nazisternes ungdomsorganisation for piger svarende til drengenes Hitler Jugend. Både Kurt og jeg ved besked, for min mor forbød os at blive spejdere, før vi overhovedet havde overvejet muligheden. Hun havde hørt om bygning af broer og natløb og bivuakering under åben himmel og fnøs, at det var BdM og HJ om igen. Det bliver der ikke noget ud af for mine drenge, bestemte hun. Det gjorde os naturligvis stærkt interesserede i spejderlivet, og BdM og HJ, som min mor havde udtalt på sabelhuggende tysk, fik ved den lejlighed mytisk stråleglans. Kurt ville vide, hvad forkortelserne dækkede over, ja, han ligefrem krævede det, men min mor mødte ham med en mur af tavshed. Han måtte selv undersøge sagen på biblioteket og forklarede mig hviskende den rette sammenhæng. Og det er jo slet ikke det samme som at være spejder, mukkede han.

Min mor stod imidlertid fast. Det *blev* ikke til noget spejderliv for hendes børn. Kurt rynker tankefuldt panden og lægger uniformen på bordet ved siden af det andet tøj. I bunden af kufferten ligger en brunlig stofbærepose. Inde i posen er der et stort, sammenfoldet stykke stof i røde, sorte og hvide farver. Kurt folder de første lag ud og holder det frem foran sig.

Som ved et trylleslag falder det mod jorden.

Du gode gud, udbryder Kurt.

Han står med et hagekorsflag i hænderne.

3

FOR NOGLE ÅR SIDEN sendte min mor mig en lang og harm-dirrende mail i anledning af “min kollega” Günther Grass, der netop var gået til bekendelse om sin ungdoms nazi-sympatier. For en gangs skyld læste jeg mailen grundigt. Jeg havde fået en ny bærbar pc, det var midt om natten, jeg var behageligt udmattet, og selv for hende var mailen overordentlig forbitret. Mage til hykleri, spottede hun de tyskere, der nu stod i kø for at fordømme Grass. Her har et helt folk excelleret i ikke at lade en mands nazifortid spolere hans karrieremuligheder. Og så kaster man sig som et ulvekobbelt over en mand, der har modet til at bekende sin ungdoms fejltrin. Ene og alene fordi han aldrig har ladet nationens samvittighed få ro. Det er for galt.

Jeg kunne høre hende spytte den sidste sætning ud. At en national forsyndelse ikke nødvendigvis pålagde enkeltpersoner tavshed, syntes ikke at være faldet hende ind. Tværtimod var det så typisk for hende at operere med størrelser som “folk” og “nation”.

Min mors evindelige kredsen om det tyske var blevet ulidelig allerede i mine teenageår. Ja, nazismen havde været afskyelig, ja, følgagtigheden havde været en skændsel, ja, tyskerne var den dag i dag dårlige vindere og et autoritetstro folk med hang til det ekstreme, nej, det var bestemt ikke blevet bedre efter genforeningen, og ja, de var overlegne og taktløse og kørte for hurtigt på motorvejen, og selv deres rugbrød og pølse var i virkeligheden ikke noget at prale af. Ja, ja, ja!

Det havde fyldt alt for meget. Desuden var jeg ikke nogen

“kollega” til Günther Grass, hvad hun udmærket vidste. Og endelig havde jeg netop mødt Lucia. Hun lå og sov i min seng i værelset ved siden af og gjorde min mors mail til en anmasselse. Så vidt jeg husker, besvarede jeg den ikke. Men én ting er sikkert: Min mor har altid afskyet nazismen.

Hvorfor pokker gemte hun et hagekorsflag? spørger Kurt.

Ja, hvorfor pokker gjorde hun det? Flaget hænger selvsikkert og aggressivt mellem hans arme. Han begynder at lægge det sammen en smule febrilsk. Jeg ved virkelig ikke, hvorfor min mor gemte denne ting. Men at hun har været medlem af BdM, forekommer ret indlysende.

Hun havde den rette alder, siger Kurt tankefuldt og lægger flaget tilbage i bunden af kufferten.

Noget er ved at dæmre for mig. En tanke så indlysende, at den aldrig før er faldet mig ind. Min mor var kun et par år yngre end Günther Grass. Hun var tre, da Hitler kom til magten, femten, da hun flygtede. Hun er vokset op under hagekorset længere væk fra resten af verden, end jeg kan forestille mig.

Med andre ord: Min mor har ikke altid afskyet nazismen. Derfor gemte hun sin BdM-uniform, derfor beholdt hun hagekorsflaget. Godt pakket væk, men ikke smidt ud. Fortidsfornægtelse? Ikke hos min mor, kun tavshed.

Den uvirkelige tanke får mig til at gyse.

Kurt lægger tingene tilbage og lukker låget. Den anden kuffert er tungere. Øverst er der mere tøj, men denne gang sommertøj, spraglede tørklæder og en flettet hat. To brune tøjdyr titter frem fra et hjørne. Under tøjet dukker bøger og tidsskrifter op pænt og ordentligt lagt på plads. Vi kan ikke længere overraskes. Kurt fløjter nærmest opgivende af den øverste bog: “Om den ariske races overlegenhed”, af en professor-doktor-et-eller-andet. Han lægger bogen fra sig med et udtryk af væmmelse og kigger videre i bøgerne. Der er pigromaner med omslag med friske ansigter og bjerge i baggrunden, men også værker af Goethe og Nietzsche (hun var femten!

udbryder Kurt), en biografi om Wagner og et slidt skrift af Goebbels, "Til den tyske ungdom". Tidsskrifterne er tilsyneladende en slags medlemsblade for BdM, på de fleste omslag er der lyshårede piger med fletninger, knæstrømper, knælange nederdele og skjorter i muntert samvær. Under tidsskrifterne skimter jeg nogle stilehefter med brunt kartonomslag.

I dette øjeblik ringer det på døren. Kurt lægger en bog fra sig og går ud i entreen, mens jeg graver det øverste stilehefte frem. På forsiden har min mor skrevet sit navn. Med en mærkeligt urolig fornemmelse slår jeg op på første side. Köglitz, 1. juni 1943, står der øverst til højre på den første side. Nedenunder fylder en kompakt håndskrift linje efter linje og side efter side.

Det er en dagbog ført på tysk, og skriften er min mors. Hver eneste side i heftet er fyldt ud. Jeg bladrer frem til slutningen. Sidste indføring er fra 23. oktober 1943.

Mit hjerte er begyndt at banke. Jeg graver febrilsk i kuffertens bund og finder fire hefter mere. Ude i entreen taler Kurt med en mand. Nu lukker han døren og er på vej tilbage. Jeg tænker som en vanvittig, ja, jeg når at tænke, at jeg tænker, det er altså overlagt, at jeg stikker hefterne ind under trøjen og vender ryggen til Kurt, netop som han træder ind i stuen og smider en pakke fra sig på en sofa.

Det var posten, siger han og vender sig igen mod kufferten, hvis bund nu er synlig. Med en opgivende bevægelse tager han en bog og lader den falde tilbage i kufferten.

Jeg kan ikke se, hvad vi skal bruge dette til, siger han. Hun var medlem af BdM, og hvad så? Hun var et barn, og det er alt for længe siden til at betyde noget.

Jeg nikker, mens det prikker i min hårbund.

Det eneste mærkelige er, siger Kurt og slår ud med armene, at hun gemte alle disse ting.

JEG HAR STJÅLET min mors dagbog.

Ja, jeg har stjålet min mors dagbog, og selv om jeg har hele

resten af eftermiddagen til at gå til bekendelse, og hefterne gnaver under trøjen som en dårlig samvittighed, så gør jeg det ikke. Sidst på eftermiddagen, da mørket har sænket sig, og Randi endnu ikke er kommet hjem, har min uro imidlertid vokset sig så stor, at jeg beslutter at spadserer tilbage til byen. Jeg tager afsked med Kurt og går rask til for at holde varmen i det klare frostvejr. Fliserne forsvinder som togskiner under mine fødder, min ånde hylder byen i tåge og får den dårlige samvittighed til at stige til vejrs og efterlade en mærkelig opstemthed. På vej ned ad Alsgade, Løngang og Jernbanegade har jeg lyst til at råbe, og hvorfor ikke? Jeg har været en fremmed i denne by, siden jeg flyttede i 1980, dengang Sønderborg var kendt som Sønderjyllands Chicago, da der var uroligheder på *Zanzibar* stort set hver eneste weekend, og kriminalitetsraten var den højeste i landet, hvad man nærmest var stolt af. I nærheden af Perlegade får jeg øje på de gamle værtshuse. De ser så fredelige ud som sovende rovdyr.

Kort efter lukker min far mig ind i huset. På vej op ad trappen tager jeg mig i at studere den tynde skikkelse og det skaldede kranium med hudfolderne i nakken. Han er iført brune fløjlsbukser og en ternet uldvest uden på en grå skjorte. Det er varmt i huset. Hvad mon han har lavet i dag? Hvad skal han lave i morgen og de kommende dage? Er han i stand til at lave mad? Kan han gøre rent? Hvem skal vaske hans tøj i fremtiden, hvem skal han *tale* med?

Jeg ved kun, at jeg ikke kan sætte mig i hans sted, og at mine bekymringer kan være ubegrundede. Under alle omstændigheder kan vi ikke tale om det.

At lave mad til ham er imidlertid lige så umuligt som i går, så lidt senere går vi igen op i byen for at spise. Da jeg begynder at fortælle om kufferterne, løfter han en hånd og standser mig.

JEG ER SÅ GOD TIL TYSK, at jeg kan skrive artikler på det. Jeg fik det ind med modermælken, så at sige, fra tysk fjernsyn, natur-

ligvis, men mest netop fra min mor. På et tidligt tidspunkt fik Kurt og jeg en vane med at sige tyske sætninger forkert, som min mor ikke kunne lade være med at korrigere. Det startede ved et tilfælde, men blev til en familieleg, en undskyldning for min mor til at lære os sit sprog, og vi elskede det.

Senere på aftenen alene på mit gamle værelse finder jeg endelig min mors dagbøger frem. Juni 1943. Anden verdenskrig er på sit højeste. Min mors firkantede håndskrift er nem at læse. Hun lægger ud i højt humør, hendes klasselærerinde har opfordret sine elever til at dokumentere storheden i det tyske folks kamp, og det er da det mindste offer, hun kan yde i denne kritiske stund. Ja, det skriver hun virkelig, min mor, i den allerførste sætning, og så går det ellers løs i chokerende stil, side op og side ned i hellig patos, floskler og klicheer i skøn symfoni med lovprisninger af det tyske folk og dets ret til det ene og det andet. *Am deutschen Wesen soll die Welt genesen* slutter hun en indføring, ved det tyske væsen skal verden heles, og fortsætter et par dage senere med at berømme krigen og kampen, *det yderste viljesprincip, hvor den stærkes ret stadfæstes*, og de betydningsfulde opgaver, der i den anledning tilfalder de tyske kvinder, og som hun glæder sig til snart at tage del i langt mere, end hun kan nu. Ikke mindst forhelger hun Føreren, der modigt har sat sig i spidsen for det tyske folks hellige og historiske kamp. Ja, Stalingrad var ond, russeren (*Der Russe*) gør modstand, og bomberne falder over Berlin, men tilbagetrækningen på østfronten er et led i Føreren geniale plan, og de feje bombardementer vil blive hævnnet nådesløst og viljefast.

Gud i himlen. Er dette en trettenårig pige? Med fletninger og tøjbamser som i kufferten? Det kan da ikke være min mor?

Men det *er* min mor, og hendes alder er den eneste undskyldning. Længere inde i dagbogen begynder den at handle om dagligdagsting. Jeg må knibe mig i armen, da hun d. 10. august 1943 i en sidebemærkning anfører, at hun har set et

godstog bogstavelig talt fyldt til randen med mennesker holde og vente på et sidespor på banegården i Köglitz. Det var jøder, skriver hun, ude øst fra, og de så mærkeligt nok triste ud, når de dog burde vide, at det er bedst for dem at blive forenet med deres folkefæller på det nye sted. Hos os er jøderne jo væk for længst, fortsætter hun frejdigt, sammen med de andre elementer, der ville kunne skade den tyske renhed. Og så indrømmer hun, at hun skammer sig lidt, for selv om hun ved, at det er forkert, så savner hun sin bedste veninde Doris, der som halvjøde blev forflyttet for nylig som en af de sidste. Hun trøster sig med, at Doris sikkert har det godt, der hvor hun er nu, selv om hun ikke har skrevet som lovet.

Det nye sted? Der, hvor hun er nu, Doris?

Hvilken enfold. Hvad har min mor ikke tænkt ved disse ord senere i livet?

Jeg mindes en sommeraften fra min barndom, hvor jeg havde været med til at drille tossede Svendsen ude ved skoven. I virkeligheden var Svendsen mere hidsig end tosset og dertil gammel og dårlig til bens. I hvert fald var han et nemt offer, og vi børn forsamlede os nogle gange foran hans hus og råbte smædeord efter ham, Svendsen er tosset, Svendsen er tosset. Om nødvendigt ringede de modigste på hans dør, indtil Svendsen spytspøjtende af raseri kom styrtdende ud af huset i træsko svingende sin stok uden en chance for at fange nogen af os.

Jeg kan ikke have været ret gammel, og jeg ved ikke, hvordan min mor denne særlige aften havde fået nys om vores drilleri. Men ved min hjemkomst greb hun mig uden videre i øret med den ene hånd og stak mig to rappe lussinger med den anden. Dét gør du aldrig mere, sagde hun med en stemme så nøgtern, at jeg vidste, den dækkede over en frygtelig vrede, hvorpå jeg for sidste gang i mit liv tisede i bukserne. Men min mor ignorerede det og trak mig blot endnu voldsommere i øret. Enhver kan gemme sig i flokken som en kujon, sagde hun. Den stakkels mand kan ikke forsvare sig. Du understår dig i nogen sinde at vise dig ved hans hus igen.

Svendsen ville formentlig have kunnet skade den tyske renhed. Læselampen spreder et svagt, kugleformet lys i værelset. Det er blevet sent, min far må være gået i seng for længe siden. Lysene i baghusene uden for vinduet er gået ud ét efter ét. Jeg er fanget i et rum med en tunnelagtig forbindelse tilbage til fortiden.

Jeg fandt aldrig Köglitz på kortet. Sikkert fordi byen i dag ligger i Polen og har et andet navn. Men jeg husker navnet fra min mors fortællinger, der var lykkelige, men på samme tid sørgmodige, og som sendte mig ud på lange fantasivandringer. Hefte nummer to starter d. 28. oktober 1943. Efterhånden skriver min mor mest om dagligdagen, om skolegang og veninder og møder og øvelser i BdM. Alligevel kræver det en god del gætværk at få familien til at træde frem. Min mors far, min morfars, som min mor aldrig har fortalt om, er åbenbart ansat i postvæsenet tilmed i en overordnet stilling. Han er for gammel til krigstjeneste, men medlem af partiet, kan jeg regne ud, da min mor et sted omtaler ham som *Ortsgruppenleiter*. Hun er stolt af ham og synes, han er flot i sin partiuniform. Min mormor, som jeg heller aldrig har hørt om, virker som en myndig person travlt optaget af at skaffe de stadig knappere fornødenheder til huse, men hun er tydeligvis også en torn i øjet på den trettenårige pige. Hun glæder sig til, at hendes to storebrødre kommer hjem på orlov.

Jeg har altså haft to onkler. Kunne have haft. Har stadig?

Det har min mor heller aldrig fortalt. Den ældste, Wolfgang, er ved artilleriet i Rusland og skriver lange breve hjem, der engang var patriotiske og begejstrede, men nu blot fortæller om soldaterlivet i det fremmede. En smule uheroisk er han blevet, synes min mor, især fordi man mellem linjerne kan læse klager over de evige strabadser og den dårlige kost. Sådan er det nu engang at være soldat, mener min mor, der ikke har meget tilovers for hans bekymringer om den kommende vinter. Anderledes med den yngste storebror, Bernhard, der er med til at holde den italienske front mod amerikanerne

og englænderne og skriver personlige breve til min mor. Han beretter om heltegerninger og bjerge og oliventræer og italienske huse med røde teglstenstag, og han truer hende med straf, hvis hun er blevet for stor, når han vender tilbage.

Min mor er eksalteret, jeg kan næsten høre hende fnise. Hun og hendes forældre bor i et gammelt byhus i centrum af Köglitz ikke langt fra banegården med udsigt til byparken, hvor folk før krigen plejede at spadserere under lindetræerne, hvor der var parader med kapeller, faner og optog. Men det kan naturligvis ikke finde sted nu, hvor der kun er ældre mænd tilbage i byen, skriver hun, og sætter en række punktummer, der kan betyde hvad som helst.

Efteråret og vinteren 1943 er hårde. Sneen kommer tidligt og bliver liggende. Ved juletid rammes familien af et skæbneslag. Den modtager et brev fra en værnemagtskommando et eller andet sted i Rusland. Brevet meddeler kort, at Wolfgang er faldet i kamp for Fører og fædreland. Hans enhed er blevet rendt over ende af et uventet fremstød, der heldigvis blev hævnnet af et modstød kort efter. Heil Hitler.

Treogtyve blev han. Min mormor er tavs i dagevis, min mor virker nærmest forvirret. Julen bliver aflyst. Men min mor spejler sig igen i sin far, der som den første indser, at også deres familie må være med til at løfte byrderne. Der ydes de største ofre i Tyskland i denne tid, vi skal først og fremmest være stolte af ham, citerer min mor ham og fortsætter: Han var ti år ældre end jeg, jeg kendte ham næsten ikke. I sidste ende tæller folket og ikke den enkelte. Det sidste er igen et citat fra min morfar. *Du bist nichts, dein Volk ist alles.*

Jeg ser op fra dagbogen. Jeg ved jo godt, at folk *tænkte* sådan i Tyskland, og ikke bare dér. Alligevel er jeg ved at være for træt. Afstanden til dagbogen er pludselig for stor. Jeg slukker for læselampen, rejser mig og går hen til vinduet. Baghusene er helt sorte nu, stjernerne lyser på et manglekantet himmeludsnit. Det er nattens roligste øjeblik, jeg tøver, går tilbage til briksen og lægger mig på ryggen, så folder jeg hænderne

under nakken og kigger op i loftet.

Jeg er alene i et mørkt rum i en by, hvor jeg ikke har hjemme. Jeg har læst i timevis om døde menneskers liv. Det gnaver et sted, rumler i brystet og i maven, for anden gang i dag har jeg dårlig samvittighed. Men denne gang udspringer den ikke fra mit dagbogstyveri.

Jeg ved godt, hvor den kommer fra, den dårlige samvittighed: Den kommer fra tidsånden.